

ترجمه
تاریخ القرآن

تالیف:
ابو عبدالله مجتهد زنجانی

ترجمه: دکتر اکبر خدادادی

اکبر خدادادی

معرفی مؤلف:

علامه شیخ عبدالله مجتهد زنجانی، فرزند میرزا نصرالله در ۱۳ جمادى الاولى سال ۱۳۰۹ ق (۱۲۶۸ ش) در زنجان به دنیا آمد و در همان جا بالید. وی پس از فراگیری علوم مقدماتی و آموختن فلسفه و کلام، نزد میرزا ابراهیم حکمی یکی از شاگردان فیلسوف بزرگ میرزا ابوالحسن، مشهور به «جلوه» در سال ۱۳۳۰ ق به نجف رفت و در آن شهر با دانشمندانی چون علامه سید کاظم یزدی و استاد شریعت اصفهانی ملاقات کرد و از درس آقا ضیاء الدین عراقی و میرزا محمد حسین نائینی بهره ها برد. وی پس از سفر به سوریه، مصر، فلسطین و حجاز؛ و پرداختن به تعلیم و تعلم در آن کشورها، به وطن خود زنجان بازگشت ولی دوباره در سال ۱۳۵۳ ق به مصر رفته و این بار با استاد احمد امین نویسنده کتاب فجر اسلام و سایر علمای مصر دیدار کرد و آنان چون فضل و دانش وی را مشاهده کردند به دیده احترام به او نگریستند و زبان به مدح و ثنای وی گشودند.

سپس علامه زنجانی به تهران آمد و مدت چهار سال در دانشکده علوم معقول و منقول

(دانشکده الهیات و معارف اسلامی) دانشگاه تهران به تدریس پرداخت ولی به علت ابتلاء به بیماری قلبی، به موطن اصلی خویش بازگشت و پس از مدتی اقامت در آنجا، در ۷ جمادی الثانی سال ۱۳۶۰ ق (۱۳۱۹ ش) در سن ۵۱ سالگی به دیار باقی شتافت.

آثار مؤلف:

از این محقق ممتاز ایرانی، آثار گرانبهایی به یادگار مانده که تاکنون تعدادی از آنها به چاپ رسیده و بقیه نیز نزد فرزند برومند وی میرزا صادق ضیائی موجود است. آثاری که از ایشان به طبع رسیده عبارت اند از:

۱. تاریخ القرآن، متن اصلی این کتاب که به زبان عربی است، در سال ۱۳۵۴ ق در مصر چاپ شده است.

۲. بقاء النفس بعد فناء الجسد، چاپ قاهره.

۳. الفيلسوف الفارسی الكبير صدر الدين الشيرازی.

۴. طهارة اهل الكتاب، چاپ بغداد.

۵. ترجمة قسمتی از کتاب الابطال، به زبان فارسی، چاپ تبریز.

۶. عظمت حسین بن علی (ع)، به زبان فارسی، چاپ تبریز.

معرفی کتاب تاریخ القرآن:

این کتاب یکی از مهم ترین آثار علامه زنجانی است که اول بار به سال ۱۳۵۴ ق، در مصر به چاپ رسید و در مدت اندکی در مراکز اسلامی انتشار وسیعی پیدا کرد و تقریضات و نقدهای علمی زیادی در جراید و مجلات مختلف از طرف دانشوران و نویسندگان بر آن نگاشته شد.

این کتاب، در بردارنده ۳ مقدمه است که عبارت انداز: مقدمه اعضای کمیته ترجمه دایرة المعارف اسلامی، مقدمه استاد احمد امین، نویسنده کتاب فجر اسلام و مقدمه مؤلف که در آن پیرامون ولادت پیامبر ﷺ، وضعیت جهان هنگام ظهور وی و نیز مختصری درباره سیره آن حضرت سخن رانده شده است.

کتاب دارای سه بخش است. مؤلف در بخش اول به مباحثی همچون پیدایش و

گسترش خط در حجاز، خطی که قرآن بدان نگاشته شده، نظر مورخین اروپایی و عربی، خط در مدینه (یثرب)، ابتدای نزول وحی و اولین آیات نازل شده، زمان نزول قرآن، و داشتن صحابه توسط پیامبر ﷺ به خواندن قرآن، کتابت قرآن در زمان نزول، به امر پیامبر ﷺ، درباره آنچه قرآن در زمان پیامبر ﷺ بر روی آن نوشته می شد، اسامی کسانی که قرآن را در عهد پیامبر ﷺ جمع آوری کرده اند و بحث ترتیب نزول قرآن در مکه و مدینه، پرداخته است.

بخش دوم کتاب شامل این مطالب است: قرآن در عهد خلفا، ترتیب سوره ها در مصحف علی ﷺ و اُبی بن کعب و عبدالله بن مسعود و عبدالله بن عباس و امام صادق ﷺ، ذکر خصوصیات قاریان هفت گانه و نقطه گذاری و اعراب گذاری قرآن.

علامه زنجانی در بخش سوم، به مباحثی پیرامون قرآن و اروپاییان می پردازد و نیز از ترجمه قرآن به زبان های غربی، نظر بعضی از دانشمندان اروپایی درباره تاریخ سوره های قرآن و بالاخره بحثی پیرامون فواتح سوره ها، سخن به میان می آورد. در پایان کتاب نیز فهرست اعلام و مصادر کتاب آمده است.

ویژگی خاص این کتاب آن است که مؤلف برای تهیه مطالب و ارزیابی شواهد از کتب علما و بزرگان قرن های گذشته اسلام، رنج فکری بسیاری را متحمل گردیده و به منابع زیادی از کتاب های معتبر که سندهای قوی برای همگان می باشند مراجعه کرده است. این کتاب از زمان نگارش و انتشار تاکنون یکی از منابع مهمی بوده است که اکثر قرآن پژوهان، به ویژه علاقه مندان به تاریخ قرآن به آن مراجعه و از مطالب آن بهره ها برده اند.

چاپ های مختلف کتاب:

کتاب تاریخ القرآن اول بار در سال ۱۳۵۴ ق در مصر توسط مؤسسه ای به نام لنجه تالیف والترجمه والنشر طبع گردیده و بارها توسط ناشر مذکور تجدید چاپ شده است. در سال ۱۳۸۷ ق مرحوم سید کاظم صدر السادات دزفولی مؤسس کتابخانه صدر، واقع در خیابان ناصر خسرو تهران و نیز در سال ۱۴۰۴ ق (۱۳۶۳ ش) سازمان تبلیغات اسلامی به چاپ اُفتست این کتاب اقدام کرده اند.

ترجمه کتاب:

اولین و تنها ترجمه ای که از این کتاب به دست نگارنده این سطور رسیده، ترجمه جناب آقای ابوالقاسم سحاب است که در سال ۱۳۱۷ ش در چاپخانه شرکت مطبوعات، توسط ناشری به نام (ح-ر) به طبع رسیده است.

این ترجمه از نظر دقت، نه چندان مطلوب و از جهت روان بودن و نیز فارسی امروزی، فوق العاده ضعیف است و سبک نگارش آن تا حدی قدیمی و نامأنوس می نماید.

در هر صورت کتاب تاریخ القرآن از اولین کتاب هایی است که تحت عنوان مزبور، به بحث مستقل و در ضمن مستند، پیرامون قرآن و ادواری که بر آن گذشته، می پردازد. دیگر آنکه این کتاب توسط یک مجتهد مسلمان ایرانی به رشته تحریر درآمده و به نظر می رسد مؤلف، آن را به پیروی از تشودور نولدکه (Theodor Noldeke) که او نیز کتابی با همین عنوان به زبان آلمانی تالیف کرده، نوشته است.

همچنین در زمان کنونی، این کتاب یکی از متون با ارزش معاصر به شمار می رود و لازم است که به خاطر احیاء آن نیز، در راه چاپ متن عربی و نیز ترجمه صحیح و روان آن قدم هایی برداشته شود. مجموع این دلایل، نگارنده این سطور را بر آن داشت تا با یاری و مشورت پیش کسوتان و پیران طریق در راه برگرداندن آن از عربی به پارسی پیشاهنگ شود و در این راه موارد ذیل را فراروی خود داشته باشد:

۱. در روش ترجمه حفظ امانت مؤلف، پیوسته رعایت شده اعم از متن کتاب، جداول، پاروقی ها و ضمائم کتاب.

۲. تلاش در راه برگرداندن دقیق و در ضمن شیوا و روان.

۳. گزینش واژه های فارسی و جلوگیری از بکاربردن واژه های متن عربی اصلی کتاب تا جایی که واژه ای در نظر خواننده نامأنوس جلوه ننماید.

در این راستا مترجم انتظار دارد که خوانندگان کتاب از هر نقد و ایرادی فروگذاری نکرده و با نقادی خویش و طرح مسایل مربوط به آن وی را در بهتر نمودن این کار و نیز بهتر شدن کارهای بعدی یاری کنند.

دیده برهر نقش بستم، آنچه دیدم آن نبود با حقیقت پیش رفتم، آنچه گفتم آن نشد